
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XX (2023), №1
s. 193-205
doi: 10.36121/zhundert.20.2023.1.193

Zbigniew Hundert
ORCID 0000-0002-5088-2465
(Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum
Uniwersytet Warszawski)

Między Haliczem a Łęczycą. Sformowanie chorągwi husarskiej pisarza polnego koronnego Jakuba Potockiego i jej finansowanie przez sejmiki w ramach systemu repartycji z lat 1667–1673*

Streszczenie: W latach 1667–1673 w Koronie obowiązywał system repartycji, w którym oddziały komputowego wojska koronnego, za wyjątkiem pięciu chorągwi husarskich, były opłacane przez sejmiki województw i ziem. Równocześnie wojsko pozostawało na stopie etatu pokojowego. W ramach zredukowanego komputu marszałek i hetman wielki koronny Jan Sobieski zamierzał powiększyć liczbę chorągwi husarskich. W tym celu bliski współpracownik hetmana, pisarz polny koronny Jakub Potocki, podjął się w 1668 r. zorganizowania rot kopijniczej. Dotychczas uważano, że sformował on nowy oddział, który był od września 1669 r. opłacany przez sejmik halicki. Ponadto w repartycji województwa łęczyckiego utrzymywał chorągiew kozacką. Po śmierci Potockiego w 1671 r. obie te chorągwie miał objąć siostrzeniec Sobieskiego, ks. Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski. Dzięki zapoznaniu się z aktami oblatowanymi w księgach grodzkich łęczyckich udało się ustalić, że Jakub Potocki miał nie dwie, a tylko jedną rotę jazdy – kozacką, która w 1668 r. została przeformowana na husarską. Do końca obowiązywania systemu repartycji jednostka ta była finansowana przez sejmik łęczycki po stawce 41 zł, jak dla konia kozackiego, zaś różnicę między żołdem husarskim a kozackim, wynoszącym kwartalnie dla tej jednostki 1000 zł, miał dopłacać sejmik halicki. Od 1671 r. chorągiew chodziła pod imieniem ks. Ostrogskiego, a po jego śmierci, w czerwcu 1673 r., Stefana Grudzińskiego. Skorzystanie z pomocy sejmiku halickiego pozwoli-

---

* Artykuł powstał w ramach projektu grantowego *Akta sejmikowe województwa łęczyckiego z lat 1572–1695 oraz druk akt sejmikowych województwa bełskiego 1572–1668 i 1669–1772*, finansowanego przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, moduł „Fundamenty”, na podstawie decyzji nr 31H 17 0445 84 na lata 2018–2023.

ło podnieść chorągwi Potockiego żołąd do wysokości przysługującej husarii. Nie wyeliminowało to jednak poważnych opóźnień w wypłacie należności przez oba sejmiki, tak łączycki, jak halicki.

Słowa kluczowe: Województwo łączyckie, ziemia halicka, Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski, Stefan Grudziński

Between Halicz and Łęczyca. The formation of the hussar banner of Crown Field Clerk Jakub Potocki and its financing by the local land assemblies as part of the repartition system of 1667–1673

Annotation: In the years 1667–1673, the Crown had a repartition system, in which the units of the Crown Army, with the exception of five hussar banners, were paid by the voivodeship and land assemblies (sejmiki). At the same time, the army remained on a peacekeeping basis. As part of the reduced komput (regular army), Crown Marshal and Grand Hetman Jan Sobieski intended to increase the number of hussar banners. For this purpose, in 1668, the hetman's close collaborator, Crown Field Clerk Jakub Potocki, undertook to organise unit of such troops. Until now, it was believed that he formed a new unit, which from September 1669 was financed by the Halych assembly (sejmik). Moreover, he maintained the cossack cavalry banner in the repartition of the Łęczyca Voivodeship. After Potocki's death in 1671, both banners were to be taken over by Sobieski's nephew, Prince Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski. Thanks to examining the documents recorded in the Łęczyca district court records, it was possible to establish that Jakub Potocki had not two, but only one cavalry unit - cossack cavalry banner, which was transformed into the hussar unit in 1668. Until the end of the repartition system, this banners was financed by the Łęczyca sejmik at the rate of 41 zloty, as per cossack horse pay, and the difference between hussar and cossack pay, amounting to 1,000 zloty quarterly for the whole unit, was to be paid additionally by the Halych sejmik. From 1671, the banner was under the name of Prince Ostrogski, and after his death, in June 1673, Stefan Grudziński. Using the help of the Halicz sejmik allowed Potocki's banner to be raised to the level of pay due to hussars. However, this did not eliminate serious delays in the payment of dues by both sejmiks, both Łęczyca and Halicz.

Keywords: Łęczyckie voivodeship, the land of Halicz, Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski, Stefan Grudziński

W latach 1667–1673 wojsko koronne znajdowało się na stopie zredukowanego do wielkości 12 850 koni i porcji etatu pokojowego. Za wyjątkiem pięciu chorągwi husarskich liczących 700 koni, opłacanych w tym okresie z kwarty, a więc stałego świadczenia z królewskiej, chorągwie i regimenty w łącznej sile 12 150 etatów były dotowane bezpośrednio przez sejmiki województw i ziem. W związku z tym samorządy lokalne, nie mając ustanowionej kontroli centralnych organów skarbowych, z urzędem podskarbiego na czele, w pełni odpowiadały za finansowanie przypisanych im mocą komisji lwowskiej 1667 r. jednostek¹. Równocześnie brały one obowiązek dokumentowania do-

¹ Jak stwierdził ostatnio Robert Kołodziej: „Decentralizacja skarbowości Rzeczypospolitej, postępująca w drugiej połowie XVII w., i rosnąca chęć szlachty, aby wzmóc kontrolę nad wydawanymi pieniędzmi, doprowadziły do repartycji wojska po poszczególnych ziemiach i przypisania konkretnych oddziałów wojskowych do konkretnych sejmików”. Zob. R. Kołodziej, *Regiment piechoty Feliksa Kazimierza Potockiego, wojewody krakowskiego i chorągiew pancerna Aleksandra Łaszczka, starosty grabowieckiego w roku*

konywanych rozliczeń. Przez wiele lat problem funkcjonowania tego systemu w praktyce, pozostawał poza zainteresowaniem historyków². Z tej przyczyny m.in. nie udało się poznać składu jednostkowego wojska koronnego w czasie służby od 1 sierpnia 1667 r. do 30 kwietnia 1673 r., wprost przeciwnie niż w okresach sprzed 1667 r., jak i po 1673 r. Zasadniczą trudność stanowiło to, że nie powstała w tym czasie żadna centralna dokumentacja rozliczeń samorządów z żołnierzami. W ostatnich latach, dzięki zebraniu danych ze źródeł pośrednich i materiału sejmikowego, udało się przezwyciężyć tę niedogodność i odtworzyć skład wojska koronnego w latach 1667–1673, choć jak zaznacza, nie wszystkie wątpliwości w pełni rozstrzygnięto³. Tytułowa sprawa pojawienia się na służbie chorągwi husarskiej pisarza polnego koronnego Jakuba Potockiego, przyjętej na listę plac sejmiku halickiego we wrześniu 1669 r. była z gatunku tych problemów, które uważano za dostatecznie dobrze wyjaśnione⁴. Przeprowadzone ostatnio badania z wykorzystaniem ksiąg grodzkich łęczyckich relacyjnych z lat 1669–1675 każą jednak zakwestionować część tych ustaleń i przedstawić sprawę ponownie⁵. Dzięki temu będzie można wykazać, jaką formę w systemie repartycji 1667–1673 przyjęły relacje dość odległych od siebie jednostek administracyjnych, czyli województwa łęczyckiego i ziem halickiej województwa ruskiego i jak przełożyło się to na sprawy organizacyjne i finansowe w wojsku koronnym.

Gdy 1 sierpnia 1667 r. zaczynał obowiązywać system repartycji, Jakub Potocki (ok. 1631–1671) nie dysponował jeszcze chorągwią husarską. W zredukowanym etacie wojska znalazły się dwie jego jednostki – chorągiew kozacka licząca 100 koni, oddana na żołd województwu łęczyckiemu oraz trzystukonny regiment dragoński skierowany po odbiór należności do województwa sieradzkiego⁶. Służbę w kompucie tym dwóm oddziałom, liczoną od 1 sierpnia 1667 r., sankcjonowały listy przypowiednie wydane przez kancelarię królewską dopiero 6 kwietnia 1668 r. i zarejestrowane w księdze wpisów Metryki Koronnej⁷. Teoretycznym warunkiem przyjęcia chorągwi lub regimentu do repartycji danej jednostki administracyjnej było to, że fundator musiał być posesjonatem w województwie lub ziemi, z której jego oddział pobierał żołd. Jakub Potocki spełniał to kryterium, był bowiem dzierżawcą królewskiej Boguszyce, a więc wsi

---

1685, [w:] *Verba volant, scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. M. Karkocha, P. Robak, Łódź 2022, s. 91.

² Ważne ustalenia, ale nie wolne od błędów, poczynili jeszcze w latach 60. ubiegłego wieku Kazimierz Zajac i Jan Wimmer. Zob. K. Zajac, *Wojsko Rzeczypospolitej w latach 1668–1673*, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*”, 1960, t. 5, s. 184–243; J. Wimmer, *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1965, s. 155–184.

³ Z. Hundert, *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669–1673*, Oświęcim 2019, s. 43–86.

⁴ Tamże, s. 63, 77, 161–162, 181–182, 245–247. Pierwszy raz problem pojawienia się husarii Jakuba Potockiego w kompucie koronnym był poruszony w książce: Z. Hundert, *Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672–1676*, Oświęcim 2014, s. 96–97, a następnie w artykule: tenże, „*Kopijników, czyli husarzy chorągwie, owo czoło wojska, owa nieodparta w wojnie potęga, powinny być pomnożone*” – *Hetman Jan Sobieski a husaria koronna w latach 1667–1673*, [w:] *Marszałek i hetman koronny Jan Sobieski i jego czasy (1665–1674)*, red. D. Milewski, Warszawa 2014, s. 258–259.

⁵ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Księgi Grodzkie Łęczyckie – Relacyjne (dalej: KGLR), sygn. 128–136.

⁶ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 58.

⁷ Listy przypowiednie dla Jakuba Potockiego na chorągiew kozacką 100 koni oraz regiment dragoonii 300 koni, Warszawa, 6 IV 1668, AGAD, Metryka Koronna, sygn. 206, k. 451–451v, 453v–454.

w parafii Piątek powiatu łęczyckiego⁸. Pisarz polny związany był przede wszystkim z ruskimi ziemiami Korony, jako m.in. właściciel Jezupola w ziemi halickiej czy jako dzierżawca tamże położonej tenuty tłumackiej oraz starostwa chmielnickiego na Podolu⁹. Sejmikiem, z którym ów łączył swoją działalność publiczną był wskutek tego samorząd halicki. Kilkukrotnie w latach 1661–1669 reprezentował go na sejmach walnych¹⁰. Samo województwo łęczyckie, oprócz roty Potockiego, miało od 1667 r. w ramach repartycji utrzymywać jeszcze stukonną chorągiew kozacką strażnika, a od 1668 r. chorążego koronnego Mikołaja Hieronima Sieniawskiego, a więc osoby, która w przeciwieństwie do pisarza polnego nie była w Łęczycy posesjonatem. Potem ta zależność stała się powodem poważnych opóźnień w wypłacie żołdu należnego rocie chorążego koronnego (przynajmniej w opinii Haliczan), stąd marszałek i hetman wielki koronny Jan Sobieski zdecydował o przeniesieniu tej jednostki w 1670 r. do repartycji ziemi halickiej. W zamian na listę płac województwa łęczyckiego trafiła z ziemi halickiej osiemdziesięciokonna chorągiew wojewody płockiego Samuela Prażmowskiego¹¹.

Jakub Potocki był jednym z najbliższych współpracowników politycznych i wojskowych marszałka i hetmana wielkiego Jana Sobieskiego. W momencie rozpoczęcia obowiązywania systemu repartycji miał nie tylko chorągiew kozacką i regiment dragoński, ale także pułk kawalerii zaciągu polskiego, co wyrażało jego pozycję w strukturach armii koronnej jako pułkownika JKM¹². Równocześnie wchodził on w skład sztabu hetmańskiego, będąc z racji funkcji ważnym urzędnikiem w administrowaniu armią: sejmiaki nie chciały bowiem w ramach systemu z 1667 r. wypłacać żołdaczom żołdu, jeśli ich cokwartalne popisy nie byłyby opatrzone podpisem pisarza polnego¹³.

Potocki, podobnie jak Sobieski, był aktywnym zwolennikiem opcji francuskiej i opowiadał się za Kondeuszem w czasie elekcji 1669 r. Po obraniu na tron króla Michała razem ze swoim przełożonym przeszedł do zdecydowanej opozycji. Wreszcie hetmana

⁸ Rejestr pogłównego z powiatów łęczyckiego i orłowskiego z 1673 r. przedstawiony na trybunale skarbowym, Lublin, 15 II 1674, AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), dz. I, sygn. 74, k. 593v. Po śmierci Potockiego w 1671 r. Boguszyce przypadły staroście wieluńskiemu Hieronimowi Olszowskiemu. Zob. Z Warszawy, 1 maja 1671 r., Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Archiwum Rodziny Pinoccich (dalej: ARP), sygn. 16, s. 44.

⁹ Jakub Potocki był starostą tłumackim od 1662 r., a chmielnickim od 1665 r. Zob. *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (Materiały źródłowe)*, oprac. K. Chłapowski, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2017, s. 241, 248.

¹⁰ Jakub Potocki był posłem z Halicza na sejm 1661 r., pierwszy sejm 1668 r. oraz sejm koronacyjny z 1669 r. Na sejmie z 1662 r. reprezentował nieznaną sejmik, a na pierwszy sejm z 1670 r. przybył jako przedstawiciel egzulanckiego sejmiku braclawskiego. S. Ochmann-Staniszevska, Z. Staniszevski, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: prawo, doktryna, praktyka*, t. 2, Wrocław 2000, s. 364; L.A. Wierzbicki, *Marszałkowie i parlamentarzyści. Studia z dziejów sejmku polskiego w XVII wieku*, Warszawa 2014, s. 133.

¹¹ Uchwały ziemi halickiej, Halicz, 15 IX i 29 XII 1670, [w:] *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie* (dalej: AGZ), t. 24: *Lauda sejmikowe halickie 1575–1695*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1931, s. 311, 314. Więcej o całej sprawie: Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 216–217.

¹² Jego pułk został uwzględniony np. w rozliczeniach trybunału lwowskiego 1667 r., odnotowanych w rachunkach sejmowych z 1668 r. Zob. AGAD, ASK, dz. II, sygn. 61, k. 84, 87v–88.

¹³ O kompetencjach urzędu pisarza w okresie obowiązywania repartycji 1667–1673 zob. Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 243–251.

i pisarza łączyła silna więź przyjaźni w relacjach prywatnych¹⁴. W związku z tym Sobieski mógł liczyć na jego wsparcie w kolejnych działaniach, takich jak zwiększenie liczby chorągwi husarskich w kompucie, aby polepszyć siłę uderzeniową kawalerii koronnej. Sejm 1667 r. nałożył pośrednio obowiązek na Sobieskiego, jako przewodniczącego komisji lwowskiej (połączonej z trybunałem skarbowym), żeby w ramach zredukowanej armii znalazło się 1500 koni husarskich. Komisja nie mogła w tak krótkim czasie od zakończenia sejmu w maju 1667 r. przyczynić dużej liczby jazdy kopijniczej, została więc ona przy siedmiu chorągwiach w sile 900 koni (pięć z nich było opłacanych z kwarty, nie w ramach repartycji). Równocześnie pozostawiła sobie pewną furtkę na przyszłość. Jeśli ktokolwiek wyraziłby chęć wystawienia roty husarskiej, albo gdyby Sobieski wskazał sposobną ku temu osobę, wtedy należało rozwiązać pozostawione tymczasowo chorągwie kozackie i uzupełnić ich miejsce w kompucie oddziałami husarskimi. Ten plan udało się zrealizować hetmanowi, ponieważ już w 1670 r. w kompucie koronnym znajdowało się 11 rot husarskich w sile 1360 koni¹⁵. Jedną z pierwszych nowych chorągwi husarskich – a pierwszą spośród grona współpracowników polityczno-wojskowych Sobieskiego – wystawił właśnie Jakub Potocki¹⁶.

Zgodnie z dotychczasowym stanem wiedzy chorągiew husarska Potockiego została przyjęta do repartycji halickiej w dniach 11–12 września 1669 r., po zwinięciu sześćdziesięciokonnej chorągwi kozackiej Grzegorza Piławskiego (vel Piławieckiego), czyli rotmistrza pozostającego w relacji klientalnej z pisarzem polnym. Uchwała halicka w tej sprawie nie wspomina jednak w jakim wymiarze rota husarska Potockiego miała być finansowana przez miejscowy samorząd – czy w całości, czy tylko częściowo¹⁷. Przy braku innych przesłanek uznano, że w dyspozycji sejmiku halickiego pozostawała cała chorągiew w sile 100 koni. Niebawem po przyjęciu do repartycji, bo już 27 września, rota Potockiego, jako jedna z dwóch chorągwi husarskich, asystowała królowi Michałowi podczas jego wjazdu na koronację do Krakowa. Ten fakt interpretowano jako chęć zaprezentowania opinii publicznej przez Sobieskiego i jego otoczenie dowodów na ich skuteczną działalność w zakresie rozbudowy głównej siły uderzeniowej wojsk koronnych – o co szlachta regularnie przecież postulowała na sejmikach¹⁸. Dotychczas

¹⁴ W. Majewski, *Potocki Jakub*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1984-1985, s. 21-23; Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 133-134.

¹⁵ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 76-77. Ogólnie rozbudowa husarii do 1670 r. okazała się być tylko etapem w procesie zwiększania głównej siły uderzeniowej wojsk koronnych, zwieńczonym w 1683 r., gdy jazda kopijnicza w Koronie, dzięki wieloletnim staraniom Sobieskiego, najpierw jako hetmana, potem króla, osiągnęła stan 26 jednostek liczących 3635 koni. Zob. tenże, *Jeszcze o organizacji husarii koronnej na kampanię 1683 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, 2019, t. 20 (71), z. 3 (269), s. 9-10.

¹⁶ Pierwszą nową chorągwią była jednostka Dymitra Wiśniowieckiego (160 koni), świeżo mianowanego hetmana polnego koronnego, liczona na służbie od I kwartału 1668 r., następnie Jakuba Potockiego (100 koni), a w 1670 r. (od I kwartału) rotę krajczego koronnego Wacława Leszczyńskiego i wojeudy ruskiego Stanisława Jana Jabłonowskiego (obie po 100 koni). Zob. tenże, *Między buławą a tronem...*, s. 54, 55, 98-101, 180-181.

¹⁷ Laudum sejmiku halickiego, Halicz, 11-12 IX 1669, [w:] AGZ, t. 24, s. 299. O chorągwi Piławskiego i powiązaniach jej rotmistrza z Jakubem Potockim zob. Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 63, 77, 188.

¹⁸ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 161-162. O chorągwi husarskiej Potockiego w orszaku króla Michała zob. np.: *Compedium actus coronationis i wjazdu JKM [1669]*, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: B.Ossol.), rkps 247, k. 18; J. Szornel, *Zapiski z lat 1669-1673*, oprac. L.A. Wierzbicki, Lublin-Radzyń Podlaski 2008, s. 1.

wiadomo było też, że chorągiew Potockiego powstała przynajmniej w 1668 r., ponieważ już w styczniu 1669 r. odnotowano jej chorążego Okunia, jeżdżącego w Sandomierskie zrealizować asygnację hibernową¹⁹. Ustalono także, iż w 1670 r. porucznik roty Potockiego – Stanisław Jan Achingier, był jednym z dziesięciu posłów armii koronnej na sejm nadzwyczajny warszawski²⁰.

Po śmierci Jakuba Potockiego, zmarłego 27 kwietnia 1671 r., jego rotę husarską utrzymano w strefie wpływów środowiska Sobieskiego, jej nowym zwierzchnikiem został bowiem siostrzeniec hetmana wielkiego i aktywny przeciwnik króla Michała, wojewódzic krakowski ks. Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski. Fakt zmiany szefa oddziału udało się ustalić na podstawie samych zapisów z akt sejmikowych halickich²¹. Dawna chorągiew husarska Potockiego, po objęciu jej w III kwartale 1671 r. przez ks. Ostrogskiego, nie brała w najbliższym czasie czynnego udziału w działaniach wojennych. Nie uczestniczyła w kampanii ukraińskiej Sobieskiego w 1671 r., czego dowodzi jej obecność w październiku tego roku we Lwowie, gdzie witała przybywającego tam króla Michała²². Latem 1672 r. zabrakło jej z kolei w grupie regimentarza Andrzeja Prusinowskiego, zresztą jako jedynej komputowej roty husarskiej w Koronie. Powodem tego było jej sprowadzenie do Warszawy przez Zasławskiego-Ostrogskiego celem użycia do zbrojnej demonstracji malkontentów mającej nakłonić króla do abdykacji²³. W 1673 r. chorągiew ta weszła na etat wojenny, obowiązujący od 1 maja, pozostając w dotychczasowej wielkości stu koni. Równocześnie w kompucie, jako nowy zaciąg, znalazła się także druga chorągiew husarska księcia, również stukonna. Młody siostrzeniec Sobieskiego (ur. 1650 r.) zmarł dość nieoczekiwanie na początku czerwca – a jego chorągwie husarskie zostały rozdysponowane na wojewódzica poznańskiego Stefana Grudzińskiego (ta starego zaciągu, po Jakubie Potockim) i na starostę dolińskiego Stanisława Koniecpolskiego (nowego zaciągu)²⁴. Tym sposobem chorągiew po Jakubie Potockim już drugi raz w przeciągu zaledwie dwóch lat zmieniła tytularnego dowódcę. Koniec obowiązywania systemu repartycji przypadł zatem na czas, gdy chorągiew chodziła jeszcze pod imieniem ks. Ostrogskiego. Mimo tego, nowy zwierzchnik (a pozostawał nim przez kolejne 10 lat²⁵) i tak musiał zmierzyć się z koniecznością wyegzekwowania od sejmików środków niewypłaconych jego ludziom za służbę sprzed 1 maja 1673 r.

¹⁹ Jan Oporowski do Marcjana Ścibora Chełmskiego z Samostrzałowa 26 stycznia 1669 r., B.Ossol., rkps 11798, s. 215–217.

²⁰ *Diariusz sejmu nadzwyczajnego 1670 roku*, oprac. K. Przyboś, M. Ferenc, Kraków 2004, s. 64, 67, 77; Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 187, 205, 309, 387.

²¹ Np. uchwały sejmiu halickiego, Halicz, 14 IX 1671 i 20 IV 1672, [w:] AGZ, t. 24, s. 326, 343.

²² Ze Lwowa, 3 października 1671 r., ANK, ARP, sygn. 16, s. 148.

²³ Z Warszawy, 5 lipca 1672 r., Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, rkps 372, k. 100; Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 352–355. O grupie husiatyńskiej Prusinowskiego, składającej się z 10 rot husarskich i 10 pancernych zob. tenże, *Husaria koronna...*, s. 323–321.

²⁴ *Komput wojska JKM i Rzptej polskiego i cudzoziemskiego zaciągu, starego i nowego podług ordynacji Rzptej na sejmie anno 1673 uczynionej i postanowionej*, AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 61, k. 1–3v, 5 (druk: Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 390–394); Z. Hundert, *Husaria koronna...*, s. 104.

²⁵ Grudziński pozostawał szefem oddziału do początków 1683 r. W trakcie mobilizacji na kampanię wiedeńską odstąpił swoją rotę marszałkowi wielkiemu koronnemu Stanisławowi Herakliuszowi Lubomirskiemu. Z. Hundert, *Jeszcze o organizacji...*, s. 11.

W tym miejscu należy wyjaśnić, co stało się z chorągwią kozacką Jakuba Potockiego, opłacaną od 1 sierpnia 1667 r. przez województwo łęczyckie²⁶. Miejscowy sejmik regularnie w swych uchwałach podejmował konkretne decyzje podatkowe²⁷, aby opłacić przypisane do siebie dwie chorągwie – ale próżno szukać tam informacji sprzed 1673 r., jakie konkretnie jednostki – i w jakim trybie służby finansował²⁸. Jedynie w laudum sejmiku przedsejmowego z 18 grudnia 1671 r. odnotowano, że województwu dostała się „per commutationem za inszą” (choć za którą nie zapisano) chorągiew wojewody płockiego. Zresztą informację tę zawarto tylko dlatego, iż na chorągiew Prażmowskię, za popełnione ostatniej zimy szkody w dobrach kapituły płockiej, został przez sąd hetmański nałożony areszt na zasługi (kara wstrzymania wypłaty żołdu), wskutek czego województwo łęczyckie zawiesiło wypłatę należności²⁹. Po śmierci Jakuba Potockiego kolejne uchwały łęczyckie do 1673 r. w sprawie zapłaty dla chorągwi przypisanych województwu mocą komisji lwowskiej 1667 r., nie odnotowały żadnych zmian – z tą zasadniczą, jak wyznaczenie nowego szefa oddziału³⁰. W związku z tym oparto się na zapisie z instrukcji wojskowej na sejm pacyfikacyjny 1673 r., gdzie nadmieniano, że sejmik zalega z wypłatą żołdu przypisanej sobie chorągwi ks. Ostrońskiego. Nie określono wprawdzie trybu służby tej jednostki, ale na ogół, gdy nie wspomiano rodzaju kawalerii, chodziło o jazdę kozacką (pancerną), jako najliczniejszy komponent narodowego zaciągu³¹. W ten sposób przyjęto, że siostrzeniec Sobieskiego przejął po Jakubie Potockim nie tylko rotę husarską, ale także pancerną. Sam miał chorągiew kozacką od 1666 r. (od 1667 r. w repartycji sejmiku wiszeńskiego województwa ruskiego), czyli objęcie jednostek po zmarłym pisarzu wyraźnie wzmacniało jego pozycję w wojsku: od 1671 r. miał on bowiem dysponować rotą husarską, dwiema rotami kozackimi i pułkiem jazdy

²⁶ Wprost odwrotnie niż w kwestii regimentu dragonii, który wiemy, że po śmierci Potockiego, został powierzony przez sejmik sieradzki staroście dołęzińskiemu Stanisławowi Koniecpolskiemu – i że dragoni nie chcieli przyjąć tej komendy. Tenże, *Między buławą a tronem...*, s. 58, 246–247.

²⁷ Ogólnie sprawy skarbowo-wojskowe były w XVII w. wiodącym tematem wszystkich zgromadzeń sejmikowych województwa łęczyckiego. T. Srogosz, *Sprawy skarbowo-wojskowe w działalności sejmiku województwa łęczyckiego w XVII w.*, [w:] *Między obowiązkami, przywilejami a prawem Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Społeczeństwo w obronie państwa polsko-litewskiego*, red. A. Kalinowska, A. Perlakowski, D. Rolnik, F. Wolański, Warszawa 2018, s. 167.

²⁸ Przykładowo, do 1671 r. sprawy repartycji wojska były poruszane przez wszystkie łęczyckie sejmiki przedsejmowe i relacyjne. Zob. Laudum sejmiku relacyjnego z limity, Łęczycza, 18 III 1669, AGAD, KGŁR, sygn. 128, k. 282–282v, 287–287v i sygn. 129, k. 66v–68v; Laudum sejmiku przedsejmowego, Łęczycza, 22 I 1670, tamże, sygn. 130, k. 21–21v; Laudum sejmiku relacyjnego, Łęczycza, 9 VI 1670, tamże, s. 127–127v, 130–130v; Laudum sejmiku przedsejmowego, Łęczycza, 29 VII 1670, tamże, k. 240–240v, 244; Laudum sejmiku relacyjnego z limity, Łęczycza, 27 I 1671, tamże, sygn. 131, k. 57v–60v i sygn. 132, k. 19–19v, 22–22v.

²⁹ Laudum sejmiku przedsejmowego łęczyckiego, Łęczycza, 18 XII 1671, AGAD, KGŁR, sygn. 132, k. 413–413v, 420.

³⁰ Zob. Laudum sejmiku z limity, Łęczycza, 30 VI 1671, AGAD, KGŁR, sygn. 132, k. 414–414v, 419; Laudum na popisie pospolitego ruszenia, Łęczycza, 14 VII 1671, tamże, k. 412–412v, 421; Laudum sejmiku nadzwyczajnego, Łęczycza, 28 IX 1671, tamże, k. 417–418; Laudum sejmiku przedsejmowego, Łęczycza, 27 IV 1672, tamże, sygn. 133, k. 44–45v, 58–58v; Laudum sejmiku nadzwyczajnego, Łęczycza, 13 XII 1672, tamże, k. 336–337v, 339; Laudum sejmiku z limity, Łęczycza, 10 IV 1673, tamże, sygn. 134, k. 35–35v, 52–52; Laudum sejmiku relacyjnego, Łęczycza, 26 IV 1673, tamże, k. 313–315v, 326–327; Laudum sejmiku z limity, 9 VI 1673, tamże, k. 112–113v, 119–121v.

³¹ Instrukcja wojskowa, Ujazdów, 2 III 1673, [w:] *Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672–1676*, oprac. J. Woliński, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1964, t. 10, cz. 2, s. 248.

złożonym minimum z tych trzech chorągwi³². Wyrażono jednocześnie sąd, że druga rota kozacka księcia została przeformowana na husarską i w związku z tym 1 maja 1673 r. wciągnięto ją w skład nowego zaciągu. W tym sądzie podparto się faktem, że kilka nazwisk towarzyszy zapisanych w ostatnim znanym z zachowanych dla roty kozackiej Jakuba Potockiego rejestrze popisowym (II kwartał 1667 r.) występowała także w rejestrze drugiej chorągwi siostrzeńca Sobieskiego z II kwartału 1673 r.³³ Wskazywało to na wyraźny związek między tymi oddziałami. Koncepcję, że ks. Ostrogski przejął rotę pancerną po zmarłym pisarzu zdawała się potwierdzać też uchwała łączyckiego sejmiku deputackiego z 11 września 1673 r. Tu wreszcie odnotowano, jakie konkretnie jednostki (ale nadal bez podania trybu służby) województwo opłacało do 30 kwietnia 1673 r., czyli chorągwie ks. Ostrogskiego i wojewody plockiego³⁴.

Wątpliwości względem ustaleń, że Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski przejął po Jakubie Potockim dwie chorągwie – husarską, opłacaną przez ziemię haličką, i kozacką dotowaną przez województwo łączyckie, wprowadza laudum sejmiku nadzwyczajnego łączyckiego z 16 sierpnia 1674 r. Zawarto w nim informację, że do województwa po należności za okres sprzed 1 maja 1673 r. przyjeżdżali deputaci od chorągwi wojewody plockiego oraz wojewodzica poznańskiego Stefana Grudzińskiego³⁵. Oznaczałoby to, że w repartycji łączyckiej była chorągiew husarska Jakuba Potockiego, przejęta przez ks. Ostrogskiego a potem przez Stefana Grudzińskiego, a nie chorągiew kozacka, która ostatecznie miała stać się husarią Stanisława Koniecpolskiego. Informacje te powtórzono w laudum sejmiku deputackiego z 1675 r., gdzie dodatkowo odnotowano personalia delegatów roty wojewodzica poznańskiego – starosty warckiego Zygmunta Walewskiego, który miał pobrać 900 zł, oraz Jana Gosławskiego kwitującego odbiór 4200 zł³⁶. We wcześniejszych badaniach wzięto pod uwagę wariant, że chorągiew kozacka Jakuba Potockiego mogła zostać „pohusarzona” i stać się w 1673 r. rotą kopijniczą Grudzińskiego, ale porównanie rejestrów popisowych tych oddziałów z II kwartału 1667 (ostatni zachowany dla roty Potockiego) i II kwartału 1673 (pierwszy z zachowanych dla S. Grudzińskiego) tego nie potwierdziło³⁷. Niemniej rota husarska Jakuba Potockiego, jak zostanie zaraz przedstawione, nie była zaciągana od nowa, ponieważ powstała właśnie z przezbrojenia chorągwi kozackiej pisarza polnego.

Podstawę sformułowania tego sądu stanowi areszt na zasługi wydany chorągwi husarskiej Potockiego 4 kwietnia 1669 r. przez hetmana Sobieskiego za instancją bisku-

³² Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 142–143, 181–182.

³³ Tamże, s. 59, przyp. 134 – na podstawie porównania rejestrów popisowych roty kozackiej J. Potockiego z II kwartału 1667 (AGAD, ASK, dz. 85, sygn. 95, k. 16–17) oraz rejestru popisowego roty husarskiej S. Koniecpolskiego z II kwartału 1673 (tamże, sygn. 103, k. 61–61v).

³⁴ Laudum sejmiku deputackiego łączyckiego, Łęczycza, 11 IX 1673, AGAD, KGLR, sygn. 134, k. 206–206v, 241. O tym że „stypendia płacone były, tak chorągwi jw. jmp. wojewody plockiego, jako i ksiąźcia jmści Ostrogskiego, niedawnemi czasy z tego świata zeszłego” także w: Laudum sejmiku przedkonwokacyjnego, Łęczycza, 29 XII 1673, tamże, sygn. 135, k. 14–14v, 31–31v.

³⁵ Laudum sejmiku nadzwyczajnego, Łęczycza, 16 VIII 1674, AGAD, KGLR, sygn. 135, k. 189–189v.

³⁶ Laudum sejmiku deputackiego, Łęczycza, 9 IX 1675, AGAD, KGLR, sygn. 136, k. 289–289v.

³⁷ W obu rejestrach występuje tylko nazwisko Kielczewskiego. Zob. Rejestr popisowy roty kozackiej J. Potockiego z II kwartału 1667, AGAD, ASK, dz. 85, sygn. 95, k. 16–17; Rejestr popisowy roty husarskiej S. Grudzińskiego z II kwartału 1673, tamże, sygn. 102, k. 66. Warto odnotować, że w drugim z tych rejestrów pojawiają się nazwiska Walewskiego i Gosławskiego, co dobrze łączy się z informacjami zawartymi w laudum łączyckim z 9 IX 1675.

pa krakowskiego Andrzeja Trzebickiego. Powodem nałożenia kary miało być wybranie większej hiberny z księstwa siewierskiego na przełomie 1668 i 1669 r. niż wyznaczył hetman wielki. Areszt na zasługi podano do grodu łęczyckiego jako informację dla komisarzy wojewódzkich i miejscowych poborców, a to dlatego, że w Łęczycy – jak zanotował Sobieski – „mianowana chorągiew zółd swój bierze”³⁸. W świetle tego aktu, jak również informacji z uchwał sejmikowych łęczyckich przytaczanych powyżej, należy stwierdzić, że chorągiew kozacka Jakuba Potockiego pozostająca w repartycji sejmiku łęczyckiego została przeformowana na husarską w 1668 r. Z tego powodu przysługiwała jej świadczenie hibernowe zimą z 1668 na 1669 r. w wysokości stawki odpowiadającej husarii (wyższej niż dla jazdy kozackiej). Jakub Potocki nie miał zatem od 1668 r. dwóch chorągwi jazdy narodowego zaciągu – husarskiej i kozackiej, a tylko jedną stukonną husarską zamienioną z kozackiej. Wskutek tego ks. Ostrogski nie mógł przejść po piarszu polnym w 1671 r. jego dwóch chorągwi jazdy, a jedynie husarię. Rozstrzygając tę kwestię pozostaje jednak problem wyjaśnienia kwestii opłacania husarii Potockiego przez województwo łęczyckie, a od września 1669 r. także przez ziemię halicką.

Przeformowanie chorągwi kozackiej na husarską wiązało się z podwyższeniem żołdu z 41 zł do 51 zł, co przy stukonnej jednostce oznaczało dla dotującego ją sejmiku wyższe wydatki kwartalne o 1000 zł, a roczne o 4000 zł. Województwo łęczyckie opłacając od 1667 r. dwie stukonne rotę kozackie musiało sprostać wydatkom kwartalnym rzędu 8200 zł (4100 zł na chorągiew), a rocznym 32 800 zł (16 400 zł na chorągiew). Po przeniesieniu chorągwi Sieniawskiego w IV kwartale 1670 r. do repartycji halickiej i przyjęciu mniejszej o 20 koni rotę Prazmowskiego wydatki te stawały się odpowiednio niższe – o 820 zł kwartalnie i 3680 zł w skali roku. Mimo to, nic nie wskazuje, by sejmik łęczycki podniósł żołd chorągwi Potockiego w związku z jej „pohusarzeniem”. Zgodnie z oblatowanym do grodu łęczyckiego w 1670 r. wykazem wydatków sejmikowych na dwie rotę jazdy za okres służby dwunastu ćwierci – od 1 sierpnia 1667 do 31 lipca 1670 r., z poborów i czopowego wypłacono 67 318 zł i 15 gr, a kolejne wydatki planowano ponieść w wysokości 30 781 zł i 15 gr. Razem dawało to sumę 98 100 zł – czyli prawie tyle, ile za dwanaście kwartałów powinny otrzymać dwie stukonne chorągwie liczone żołdem kozackim (98 400 zł)³⁹. Potwierdza to więc, że mimo przeformowania na husarską w 1668 r., rota Potockiego przynajmniej do 1670 r. była dotowana żołdem kozackim. Jest to tożsamy przypadek z problemem chorągwi wojewody ruskiego Stanisława Jana Jabłonowskiego, przeformowanej na husarską w I kwartale 1670 r. Wojsko koronne w swej instrukcji na sejm spisanej 1 listopada 1671 r. pod Braclawiem skarżyło się, że tej chorągwi, mimo zmiany trybu służby, od siedmiu kwartałów nie płaciło się żołdu husarskiego tylko kozacki⁴⁰. Wiemy jednak, że sejmik średzki województw poznańskiego i kaliskiego dotujący tę jednostkę, jeszcze w grudniu 1671 r. rozliczał się z nią, jak z rotą husarską co oznacza, że zwiększył jej stawkę żołdu⁴¹. Czy sprawa chorągwi Potockiego,

³⁸ Areszt na zasługi J. Sobieskiego dla chorągwi husarskiej J. Potockiego, Lwów, 4 IV 1669, AGAD, KGŁR, sygn. 129, k. 92v-93.

³⁹ Wykaz wydatków ze świadczeń pozostających w dyspozycji województwa łęczyckiego na chorągwie J. Potockiego i M.H. Sieniawskiego od 1667 do 1670 r., AGAD, KGŁR, sygn. 130, k. 181.

⁴⁰ Instrukcja wojskowa na sejm zimowy 1672 r., Braclaw, 1 XI 1671, [w:] *Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, oprac. F. Kluczycki, t. 1, cz. 1, Kraków 1880, s. 725; Z. Hundert, *Husaria koronna...*, s. 89.

⁴¹ *Rachunki z Kazimierzem Grabskim poborcą województwa poznańskiego na sejmiku*, Środa, 15 XII 1671, [w:] *Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668-1675*, oprac. M. Zwierzykowski,

a po nim ks. Ostrońskiego, była podobnie nagłaśniana, żeby w Łęczycy podnieść żołąd oddziału do poziomu husarskiego, nic nie wiadomo.

Z uchwał sejmikowych łęczyckich nie wynika, czy hetman wielki albo pisarz polny w ogóle próbowali negocjować z samorządem łęczyckim podniesienie żołąd „pohusarzonej” jednostce. Być może podejmowano takie próby, ale ostatecznie sprawę załatwiono inaczej – różnicę w wysokości żołąd miał dopłacić sejmik halicki. W tym celu, zapewne z inspiracji Potockiego i za dyspozycją Sobieskiego, która stała w zgodzie z postanowieniami komisji lwowskiej 1667 r., rozwiązano sześćdziesięciokonną chorągiew kozacką Pilawskiego. Było to dla Haliczan rozwiązanie korzystne, ponieważ od września 1669 r. (czyli w czasie trwania III kwartału) zobowiązano ich do opłacania husarii Potockiego sumą 1000 zł kwartalnie, a 4000 zł rocznie, podczas gdy utrzymanie rozwiązanej jednostki kosztowało ich dotąd za kwartał 2460 zł, a w skali roku 9840 zł. Koncepcję o udziale samorządu halickiego w dotacji rotacji pisarza polnego w takim zakresie potwierdza asygnacja sejmiku na husarię już ks. Ostrońskiego za III kwartał 1671 r. (pierwsza ćwierć służby pod nowym patronem), którą wystawiono właśnie na sumę 1000 zł⁴². Wytworzona w ten sposób w 1669 r. praktyka dotowania chorągwi husarskiej Potockiego, a po nim ks. Aleksandra stała się w przekroju obowiązywania systemu repartycji 1667–1673 wyjątkową. W innych przypadkach, jeśli jeden oddział znajdował się na liście płac co najmniej dwóch sejmików, to był przez nie opłacany tą samą stawką żołąd w zależności od liczby koni lub porcji, które przyznano na samorząd⁴³. W omawianej sytuacji sejmik łęczycki dzięki dotacji halickiej w ogóle nie odczuł zmiany trybu służby przypisanego do siebie oddziału i w związku z tym nie musiał tego odnotowywać w swoich uchwałach. Mimo że rota Potockiego stała się husarską, a potem przejął ją ks. Aleksander, to obywatele łęczyccy i tak płacili na nią 4100 zł za kwartał.

Sprawa finansowania husarii Potockiego, podobnie jak dokonanie zamiany w przynależności repartycyjnej chorągwi Sieniawskiego i Prażmowskiego, sugeruje wytworzenie się relacji między sejmikami łęczyckim i halickim. Nie wydaje się jednak, aby te dwa samorzady porozumiewały się ze sobą w sprawie finansowania przypisanych sobie oddziałów. Wszelkie zmiany inspirowało i nadzorowało dowództwo wojska koronnego z hetmanem Sobieskim na czele, wykorzystując swoje możliwości tak formalne, jak i nieformalne. Zdecydowanie większe pole manewru przez wpływy ekonomiczne i polityczne otoczenie hetmana miało w ziemi halickiej, dlatego bez problemu po zwinieniu chorągwi Pilawskiego udało dopisać się do sejmikowej listy płac chorągiew husarską Potockiego, a potem włączyć do repartycji rotę kozacką Sieniawskiego w miejsce Prażmowskiego, mimo iż oznaczało to dla samorządu wzrost kosztów. Nowa jednostka liczyła wszak o 20 koni więcej. Warto jednak podkreślić, że rozszady dokonywane na linii Łęczycza-Halicz, przyniosły obu sejmikom pewną korzyść finansową, ponieważ od 1670 r. zmniejszyły się im obciążenia w stosunku do stanu z 1667 r. Po przyjęciu chorągwi Prażmowskiego nakłady kwartalne samorządu łęczyckiego spadły z 8200

R. Kołodziej, A. Kamiński, Poznań 2018, s. 368–372.

⁴² Asygnacja sejmiku halickiego na zapłatę za III kwartał 1671 r. rocie husarskiej ks. Ostrońskiego, Halicz, 25 XII 1671, Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 5, оп. 1, нр 172, s. 168–169; Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 63, 182.

⁴³ Przykładowo od 1670 r. 40 koni ze stukonnej rotacji kozackiej wojewody krakowskiego Aleksandra Michała Lubomirskiego opłacał sejmik wiszeński województwa ruskiego, a 60 koni sejmik bełski. Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 62, 64–65.

zł do 7380 zł, a roczne z 32 800 zł do 27 880 zł. Sejmik halicki od 1667 r. miał opłacać trzy chorągwie kozackie: chorążego koronnego a potem wojewody kijowskiego (od 1668 r.) Andrzeja Potockiego, liczącą 100 koni oraz osiemdziesięciokonną rotę Prazmowskiego i sześćdziesięciokonny oddział Pilawskiego⁴⁴. Kwartalnie zgromadzenie musiało poświęcić na ten cel 9840 zł, w skali roku zaś 39 360 zł. Po zwinięciu rotę Pilawskiego i przyjęciu husarii Potockiego w III kwartale 1669 r. koszty zostały obniżone do 8380 zł za kwartał i 33 520 zł za rok. Nawet z przyjęciem do repartycji rotę Sieniawskiego, Haliczanie mieli płacić mniej niż w 1667 r. – 9200 zł kwartalnie i 36 800 zł rocznie. Nie oznacza to jednak, że dzięki tym ruchom żołąd był wypłacany w bardziej efektywny sposób. Chorągiew Sieniawskiego zmieniła przynależność w repartycji właśnie z powodu zatrzymywania zasług w Łęczycy – i zapewne też przez ogólne złe relacje deputatów z miejscowymi poborcami⁴⁵, co przy braku osiadłości rotmistrza w województwie, a w skutek tego i odpowiednich koneksji, mogło stanowić poważny problem. Nie lepiej było z rotą husarską Potockiego i ks. Ostrońskiego, z którą samorząd łęczycki nie był rozliczony jeszcze w 1675 r., czego dowodzi wyżej cytowana uchwała sejmiku deputackiego. Wbrew pozorom nie najlepiej było również w przypadku ziemi halickiej. Mimo relatywnie niewielkich sum, które miano wypłacać rocznie ks. Ostrońskiego, już w 1672 r. sejmik halicki był jej winny żołąd aż za sześć ćwierci. Co więcej w Haliczu aż do 1680 r. nie rozliczono się z żołądem za okres służby do kwietnia 1673 r. Dopiero w listopadzie 1680 r. uchwalono wybrać rogowe, aby zapłacić „resztę długu chorągwi usarskiej śp. księcia jmści Ostrońskiego”⁴⁶.

Jakub Potocki realizując politykę Sobieskiego, polegającą na zwiększaniu liczby chorągwi husarskich w kompucie koronnym, w 1668 r. „pohusarzył” swoją jednostkę kozacką, dotowaną w repartycji przez sejmik łęczycki. W przebrojeniu na pewno pomogło tej rocie wypłacenie środków po stawce husarskiej z funduszu hibernowego, pozostającego w dyspozycji hetmańskiej i wydawanego na wojsko zimą z królewskiego oraz z dóbr duchownych⁴⁷. Następnie we wrześniu 1669 r. pisarz polny doprowadził do tego, że sejmik halicki po uprzednim zwinięciu chorągwi kozackiej Grzegorza Pilawskiego (klienta Potockiego), dopłacał ckwartalnie różnicę między żołądem kozackim a husarskim. Tym sposobem zmiana trybu służby rotę Potockiego nie miała większego znaczenia dla sejmiku łęczyckiego, nadal bowiem miał jej wydawać zasługi zgodnie z wysokością należną jeździe kozackiej (41 zł od konia). Kombinacja ta na tle innych rozwiązań stosowanych w latach 1667–1673, aby poprawić jakość wojska koronnego przez efektywne finansowanie, była dość oryginalna. Ze względu na ciągłe opóźnienia w wypłatach, tak sejmiku łęczyckiego, jak halickiego, nie okazała się ona w pełni satysfakcjonująca. Zapewniła jednak formalną dotację samorządową, co w ten sposób legalizowało jednostce pisarza polnego zmianę trybu służby na husarski.

⁴⁴ Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 63.

⁴⁵ W 1671 r. deputat chorągwi Sieniawskiego Kazimierz Usakowski wniósł protestację do grodu łęczyckiego, iż poborca i burgrabia łęczycki Balcer Pawlikowski nie chciał mu wydać należnych jednostce 20 796 zł (AGAD, KGLR, sygn. 132, k. 172).

⁴⁶ Lauda sejmiku halickiego, Halicz, 20 IV 1672 i 26 XI 1680, [w:] AGZ, t. 24, s. 343, 424; Z. Hundert, *Husaria koronna...*, s. 136–137.

⁴⁷ W 1668 r. na konia husarskiego wydawano 130 zł, a na kozackiego 90 zł. Wysokość stawek w kolejnych latach ulegały zmianom. Z. Hundert, *Między buławą a tronem...*, s. 221.

W 1671 r. chorągiew po śmierci Potockiego przejął siostrzeniec hetmana wielkiego, ks. Aleksander Janusz Zasławski-Ostrogski, utrzymując ją tym samym w orbicie wpływów środowiska politycznego Sobieskiego. Gdy w 1673 r. tenże zmarł, na czele oddziału stanął Stefan Grudziński, syn ówczesnego wojewody poznańskiego, Andrzeja. W efekcie w latach 1667–1673 w chorągwi doszło do zmiany trybu służby oraz dwóch zmian rotmistrzów. W międzyczasie utworzono też drugą rotę ks. Ostrogskiego. Wszystko to musiało wpłynąć na dużą rotację wśród kadry towarzyskiej. W końcu prawie nikt z towarzystwa rotty kozackiej Potockiego z 1667 r. nie służył w husarii Grudzińskiego w 1673 r. Częste zmiany szefów tej chorągwi utrudniały niewątpliwie pogłębienie relacji oddziału z samorządami, przede wszystkim z odległym od zwyczajowego stacjonowania wojska województwem łęczyckim. Ponadto Potocki a po nim książę Ostrogski nie mieli instrumentów skutecznego wywierania nacisku na samorząd łęczycki. Pewne związki z regionem musiały się jednak wtedy wytworzyć. Warto tu zwrócić uwagę, że gdy w 1679 r. przywrócono system repartycji, chorągiew husarska Grudzińskiego (wówczas już podstolego koronnego) znalazła się na liście płac sąsiadującego z łęczyckim województwa sieradzkiego⁴⁸. Być może więc był to pośredni skutek związków wynikających z przynależności repartycyjnej tej chorągwi do sejmiku łęczyckiego w latach 1667–1673. Do chorągwi mogli zaciągać się wtedy w większej liczbie obywatele z Łęczyckiego i okolic, jak choćby dzierżawca starostwa warckiego w Sieradzkim, Zygmunt Walewski, zajmujący wysoką pozycję w strukturze tej jednostki. Posiadał on zresztą związki z dwoma tymi województwami, gdyż elekcję Jana III w 1674 r. podpisał z łęczyckiego⁴⁹. Pochodzenie terytorialne towarzystwa mogło zatem być jednym z powodów takiego przydziału w repartycji. To już jednak problem na osobne badania, które, tak jak powyższy wywód, będą mogły poszerzyć wiedzę o formach relacji wojska z lokalnymi samorządami w epoce nowożytnej.

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

Archival sources:

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Skarbu Koronnego:

dz. I, sygn. 74

dz. II, sygn. 61

dz. 85, sygn.: 95, 102, 103

dz. 86, sygn. 61

Księgi Grodzkie Łęczyckie - Relacyjne: sygn.: 128-136

Metryka Koronna: sygn. 206

Archiwum Narodowe w Krakowie:

Archiwum Rodziny Pinoccich: sygn. 16 (dawniej: Pinocciana IT, sygn. 372)

Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk:

rkps 372

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu:

rkps: 247, 11798

⁴⁸ Z. Hundert, *Wykaz repartycji jednostek wojska koronnego, zgodnie z podziałem komisji lwowskiej w 1679 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, 2016, t. 17 (58), z. 2-3, s. 17-34.

⁴⁹ *Województwo Łęczyckie*, [w:] *Volumina Legum*, oprac. J. Ohryzko, t. 5, Petersburg 1860, s. 152.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів:

ф. 5, оп. 1, нр 172

Printed sources:

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 24: *Lauda sejmikowe halickie 1575–1695*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1931.
- Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego. Lata 1668–1675*, oprac. M. Zwierzykowski, R. Kołodziej, A. Kamieński, Poznań 2018.
- Diariusz sejmu nadzwyczajnego 1670 roku*, oprac. K. Przyboś, M. Ferenc, Kraków 2004.
- Materiały do dziejów wojny polsko-tureckiej 1672–1676*, cz. 1–10, oprac. J. Woliński, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*”, 1964, t. 10, cz. 2, 1964–1970, s. 232–262.
- Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego*, oprac. F. Kluczycki t. 1, cz. 1–2, Kraków 1880–1881.
- Szornel J., *Zapiski z lat 1669–1673*, oprac. L.A. Wierzbicki, Lublin–Radzyń Podlaski 2008.
- Volumina Legum*, oprac. J. Ohryzko, t. 5, Petersburg 1860.

Studies:

- Hundert Z., *Husaria koronna w wojnie polsko-tureckiej 1672–1676*, Oświęcim 2014.
- Hundert Z., *Jeszcze o organizacji husarii koronnej na kampanię 1683 roku*, „*Przegląd Historyczno-Wojskowy*”, 2019, t. 20 (71), z. 3 (269), s. 9–24.
- Hundert Z., „*Kopijników, czyli husarzy chorągwie, owo czoło wojska, owa nieodparta w wojnie potęga, powinny być pomnożone*” – *Hetman Jan Sobieski a husaria koronna w latach 1667–1673*, [w:] *Marszałek i hetman koronny Jan Sobieski i jego czasy (1665–1674)*, red. D. Milewski, Warszawa 2014, s. 247–272.
- Hundert Z., *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669–1673*, Oświęcim 2019.
- Hundert Z., *Wykaz repartycji jednostek wojska koronnego, zgodnie z podziałem komisji lwowskiej w 1679 roku*, „*Przegląd Historyczno-Wojskowy*”, 2016, t. 17 (58), z. 2–3, s. 17–34.
- Kołodziej R., *Regiment piechoty Feliksa Kazimierza Potockiego, wojewody krakowskiego i chorągiew pancerna Aleksandra Łaszcza, starosty grabowieckiego w roku 1685*, [w:] *Verba volant, scripta manent. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Zbigniewowi Anusikowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. M. Karkocha, P. Robak, Łódź 2022, s. 91–111.
- Majewski W., *Potocki Jakub*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 28, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984–1985, s. 21–23;
- Ochmann-Staniszevska S., Staniszewski Z., *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: prawo, doktryna, praktyka*, t. 2, Wrocław 2000.
- Srogosz T., *Sprawy skarbowo-wojskowe w działalności sejmiku województwa łęczyckiego w XVII w.*, [w:] *Między obowiązkami, przywilejami a prawem Rzeczypospolitej XVI–XVIII wieku. Spoteczeństwo w obronie państwa polsko-litewskiego*, red. A. Kalinowska, A. Perłakowski, D. Rolnik, F. Wolański, Warszawa 2018, s. 165–178.
- Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (Materiały źródłowe)*, oprac. K. Chłapowski, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2017.
- Wierzbicki L.A., *Marszałkowie i parlamentarzyści. Studia z dziejów sejmu polskiego w XVII wieku*, Warszawa 2014.
- Wimmer J., *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa 1965.
- Zajac K., *Wojsko Rzeczypospolitej w latach 1668–1673*, „*Studia i Materiały do Historii Wojskowości*”, 1960, t. 5, s. 184–243.